

Detta verk är licensierat under Creative Commons Erkännande-Ickekommersiell-Inga bearbetningar 2.5 Sverige licens. För att se en kopia av denna licens, besök <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/se/> eller skicka ett brev till Creative Commons, 171 Second Street, Suite 300, San Francisco, California, 94105, USA. Material som publiceras i Merdeka & ÖsttimorInformation kan också publiceras i <http://www.globalarkivet.se>.

Östtimor - historien bakom ockupation, förtryck och befrielse

Gudmund Jannisa, fil dr sociologi vid Kristianstads högskola, talade vid Östtimorkommitténs medlemsmöte den 25 maj om temat "Östtimor - historien bakom ockupation, förtryck och befrielse" som kom att kretsa kring Timors historia före den indonesiska invasionen i december 1975. Han nämnde att president José Ramos-Horta idag hade deklarerat att Östtimor hade uppnått fred två år efter mordförsöket mot Horta.

Timor väckte först omvärldens intresse för omkring 2.000 år sedan på grund av tillgången på sandelträ. Ön var då även känd för huvudjakt. Sandelträet var det bästa som fanns och exporterades via Java till Indien och Kina, där man av träet tillverkade bland annat rökelsestickor och Buddhastatyer. Därför är Timor omnämnt i kinesiska skrifter på 1400-talet, då riket Majapahit styrde delar av den indonesiska övärlden innan det gick under 1478.

Portugal når Timor

Kina hade fram till mitten av 1400-talet varit en dominerande sjömacht, men drog då tillbaka sina båtar som brändes. Tillbakadragandet kan ha berott på en intern maktkamp. Från 1503 tog istället Portugal över som ledande sjönation. År 1511 nådde portugiserna Malackahalvön, där de hörde talas om Timors sandelträ. Ingen handelsstation etablerades dock på ön utan handeln sköttes via Macau. I början av 1500-talet bosatte sig de första portugiserna på öarna Flores och Solor nära Timor. Perioden "Estado da India" betraktas som en glanstid i Portugals historia, men den tog slut 1578 efter en period av intern försvagning och militära förluster detta år. År 1580 blev Portugal en lydstat till Spanien, ett förhållande som varade till 1640.

Vid denna tid växte Holland fram som en ny ledande sjömacht tack vare kalvinismens inflytande. I och med att Holland på 1600-talet gick om Spanien och Portugal tog man över portugisiska besittningar. Nu uppstod rivalitet om inflytandet över Timor. Från staden Larantuka nära ön invaderade "nominella portugiser" - det vill säga människor av blandras (kallas även "topassus") - Timor och bodde i Lifau i området Oecussi som nu är omgivet av Västtimor på tre håll. Timor var ett hierarkiskt samhälle som styrdes av hövdingarna liurai. År 1769 tog sig

Fortsättning på sidan 9

Fortsättning från sidan 1

den portugisiska guvernören från Lifau till Dili som var lättare att försvara eftersom det är slättland där.

Koloni först 1912

Östtimor blev dock i realiteten inte portugisisk koloni förrän 1912, då upproret lett av Dom Boaventura hade krossats med hjälp av trupper från Afrika och Macau. En del timoresiska grupper ställde sig bakom portugiserna för att på så sätt skaffa sig fördelar i de interna striderna. Efter 1912 upprättades en administration i landet med 13 distrikt. Nu uppstår termerna *caladi* och *firaku* beroende på om man var för eller emot Dom Boaventura som är en central person i Timors historia. Till följd av upproret skapades en nationell enhet.

År 1928 upprättade Portugals ledare Salazar "Estado Nova" och oljeletning påbörjades som dock avbryts av andra världskriget. Under kriget ockuperade Japan Indonesien. Även om australiska trupper hade trängt in i Östtimor för att förebygga en japansk invasion, invaderade Japan landet och dödade många timoreser. Portugal förhöll sig neutralt under kriget för att sedan återvända efter krigsslutet 1945. En viss utveckling inleddes nu och en urbanisering skedde i Dili. Indonesien blev efter kriget självständigt efter att ha krigat mot den holländska kolonialmakten.

Ett uppror i Indonesien var Permassarupproret, vars ledare tog sig till Viqueque i Östtimor. Upproret slogs ner av kolonialmakten med hjälp av inhemska grupper och fångslade skickas till Angola. En hemlig polis upprättades i Östtimor från och med 1959.

I Indonesien tog general Suharto över makten 1965 och förberedde ett övertagande av Västpapua som väckte mer intresse än Östtimor. Militärerna som låg bakom den politiken var samma män som var inblandade i övertagandet av Östtimor 1974.

Labilt läge 1974-75

I april 1974 ägde "nejlikerevolutionen", som störtade

ledaren Caetano, rum i Portugal vid en tidpunkt då USA stod bakom landet och ville ha kvar flygbaserna på ögruppen Azoreerna. Militärerna som tog makten ville bli av med de portugisiska kolonierna. I Östtimor var de tre dominerande partierna UDT, Apodeti och Fretilin. I september 1974 uttalade sig Australiens premiärminister Gough Whitlam under ett möte med Suharto för att Indonesien tar över Östtimor utan australisk intervention. "Operasi Komodo" för att ta över Östtimor inleddes under ledning av general Benny Murdani 1974. Indonesien ville att alliansen mellan UDT och Fretilin skulle brytas och köpte över UDT-ledaren Lopez da Cruz. I augusti 1975 slog Fretilin tillbaka den kupp som UDT gjorde samtidigt som portugiserna drog sig tillbaka till ön Atauro utanför Dili. En allmän uppfattning i Östtimor är att portugiserna avslutade kolonisationen på ett ovärdigt sätt.

Under hösten 1975 befann sig Portugal på gränsen till inbördeskrig och i Australien sparkades premiärminister Gough Whitlam av generalguvernören. Det osäkra läget i dessa för Östtimorfrågan viktiga länder utnyttjades av Indonesien. Australien var väl medvetet om vad som hände, men agerade ej i samband med mordet på fem i landet baserade journalister i Balibo i oktober 1975. Indonesien erhåller även amerikanskt stöd i och med att president Gerald Ford och utrikesminister Henry Kissinger besökte Jakarta dagen före invasionen av Östtimor. Den 28/11 hade Fretilin utropat självständighet i syfte att uppnå internationellt erkännande utan att lyckas.

Genom att José Ramos-Horta sändes utomlands före invasionen restes frågan i FN, som också skickade en representant dit, men denne kunde ej fullfölja sitt uppdrag. För Östtimor blev beslagtagandet av en radiomottagare i Australien ytterligare ett bakslag, men det var betydelsefullt att det fanns en internationell solidaritetsrörelse. Även om invasionen och ockupationen av Östtimor krävde kanske 30.000 indonesiska soldaters liv, levde de ledande befälhavarna skyddade från kriget, som utgjorde en karriärmöjlighet för soldater.

Gabriel Jonsson